

۱۳۹۲/۱

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده حقوق

پایان نامه جهت اخذ مدرک کارشناسی ارشد

گرایش حقوق مالکیت فکری

موضوع

آزادی اطلاعات در قانون ایالات متحده امریکا

و تأثیر آن بر حقوق مالکیت فکری

دانشجو

صنم صباغی

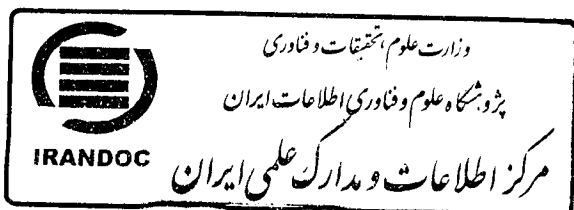
استاد راهنما

جناب آقای دکتر سید محمد قاری سید فاطمی

استاد مشاور

جناب آقای دکتر هادی وحید

۱۳۸۹

۱۴۹۵۳۱

۱۳۸۹/۱۰/۱۹

چکیده فارسی

حق آزادی اطلاعات از مضامین نسبتاً جدید حقوق بشر نسل اول است. این حق در ایالات متحدهی آمریکا در سال ۱۹۶۶ به موجب قانون آزادی اطلاعات مورد شناسایی قرار گرفته است و در طی این سالها با اصلاحات و تحقیقاتی روبه‌رو شده است که اصلی‌ترین آنها «قانون آزادی اطلاعات الکترونیک» مصوب سال ۱۹۹۶ است.

به موجب این قانون، کلیه‌ی اطلاعات موجود در سازمان‌های دولتی (قوه‌ی مجریه) فدرال می‌بایست در صورت درخواست اشخاص بدون توجه به تابعیت، شغل و اهداف آنان با دریافت هزینه در اختیار متقاضی قرار گیرد مگر در صورتی که اطلاعات درخواستی از مصادیق استثناء شده در قوانین یا رویه‌ی قضایی باشد؛ در قانون آزادی اطلاعات ۸ استثناء صریحاً بیان شده‌اند که عبارتند از اطلاعات محرمانه‌ی مربوط به امنیت ملی و روابط خارجی، قواعد و مقررات مربوط به امور داخلی کارکنان، اسرار تجاری و اطلاعات محرمانه‌ی بازرگانی و اقتصادی، مکاتبات درون سازمانی و میان سازمانی، اطلاعات شخصی و پزشکی افراد، سوابق موجود در نهادها و مراکز دولتی و امنیتی، سوابق مؤسسات مالی، اطلاعات جغرافیایی و زمین‌شناسی.

همچنین به موجب قوانین مؤخر مصوب ۱۹۸۲ و ۱۹۸۶ اطلاعات مربوط به عملیات CIA، FBI، سازمان امنیت ملی و سازمان اطلاعات ژئوفضا از شمول این قانون خارج شده‌اند. طبق این قانون، عدم ارائه‌ی اطلاعات به استناد این استثنائات قابل اعتراض اداری در خود سازمان دولتی و قضایی در دادگاه‌های فدرال است.

در خصوص رابطه‌ی آزادی اطلاعات و حقوق مالکیت فکری در آمریکا باید گفت که در صورت تعارض، ترجیح و اولویت با حقوق مالکیت فکری است مگر در موارد معدود و مشخص و با خروج موضوعی برخی آثار ادبی - هنری از مصادیق حقوق قابل حمایت توسط کپی رایت.

کلید واژه‌ها: آزادی اطلاعات در ایالات متحدهی آمریکا؛ قانون آزادی اطلاعات الکترونیک؛ استثنائات حق آزادی اطلاعات؛ تضمینان اداری و قضایی آزادی اطلاعات؛ حقوق مالکیت فکری و آزادی اطلاعات؛ کپی رایت و آزادی اطلاعات.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۶	فصل اول : مفهوم، اهمیت و جایگاه آزادی اطلاعات در آمریکا
۷	پیش درآمد
۷	مبحث اول - مفهوم آزادی اطلاعات و اهمیت آن
۸	گفتار اول - تعاریف
۸	بند اول - آزادی
۸	بند دوم - حق
۱۰	بند سوم - حقوق بشر
۱۳	بند چهارم - حقوق شهروندی
۱۳	گفتار دوم - مفهوم آزادی اطلاعات
۱۳	بند اول - مفهوم سنتی
۱۴	بند دوم - مفهوم مدرن
۱۶	گفتار سوم - اهمیت حق دسترسی به اطلاعات
۱۹	مبحث دوم - جایگاه آزادی اطلاعات در آمریکا
۱۹	گفتار اول - سابقه‌ی تقنینی
۲۴	گفتار دوم - قلمرو اجرایی

بند اول - سازمان‌های مشمول و دایره‌ی وظایف سازمان ۲۵

بند دوم - اطلاعات قابل افشا ۲۷

فصل دوم : نحوه کسب اطلاعات و هزینه‌های مربوطه ۳۳

پیش درآمد ۳۴

مبحث اول - اشخاص و نهادهای درخواست‌کننده‌ی اطلاعات ۳۴

مبحث دوم - درخواست اطلاعات و چگونگی آن ۴۵

گفتار اول - درخواست ۴۵

گفتار دوم - مهلت بررسی اطلاعات ۵۲

مبحث سوم - هزینه‌های درخواست اطلاعات ۵۶

گفتار اول - هزینه‌های قابل دریافت ۵۶

گفتار دوم - معافیت کلی یا جزئی از پرداخت ۵۹

فصل سوم : استثنائات حق آزادی اطلاعات و نحوه اعتراض به عدم

ارائه‌ی اطلاعات ۶۱

پیش درآمد ۶۲

مبحث اول - استثنائات ۶۲

گفتار اول - استثنائات قانون ۱۹۶۶ ۶۳

بند اول - اطلاعات محرمانه‌ی مربوط به امنیت ملی و روابط خارجی ۶۳

بند دوم - قواعد و مقررات مربوط به امور داخلی کارکنان ۶۵

بند سوم - اسرار تجاری و اطلاعات محرمانه‌ی بازرگانی و اقتصادی

۶۵

بند چهارم - مکاتبات درون سازمانی و میان سازمانی

۶۶

بند پنجم - اطلاعات شخصی و پزشکی افراد

۶۶

بند ششم - سوابق موجود در نهادها و مراکز دولتی، امنیتی و انتظامی

۶۷

بند هفتم - سوابق مؤسسات مالی

۷۰

بند هشتم - اطلاعات جغرافیایی و زمین شناسی

۷۱

گفتار دوم - استثنائات خارج از قانون ۱۹۶۶

۷۱

بند اول - استثنائات قانونی

۷۱

بند دوم - استثنای Glomar

۷۲

مبحث دوم - چگونگی اعتراض به عدم ارائه‌ی اطلاعات

۷۳

گفتار اول - تضمینات اداری

۷۵

گفتار دوم - تضمینات قضایی

۷۶

فصل چهارم • نحوه‌ی ارتباط حق آزادی اطلاعات با

حقوق مالکیت فکری

۷۹

پیش درآمد

۸۰

مبحث اول - حقوق مالکیت فکری

۸۰

گفتار اول - مفهوم حقوق مالکیت فکری

۸۰

۸۱	گفتار دوم - موضوع حقوق مالکیت فکری
۸۳	مبحث دوم - محدودیت‌های مالکیت فکری ناشی از FOIA
۸۴	کپی رایت و حق آزادی اطلاعات
۸۵	بند اول - حکم Feist
۸۵	بند دوم - زیرساخت آغازین اطلاعات فضایی ملی
۸۶	مبحث سوم - محدودیت‌های حق آزادی اطلاعات ناشی از IPR
۸۶	گفتار اول - حق اختراع و آزادی اطلاعات
۸۸	گفتار دوم - اسرار تجاری و حق آزادی اطلاعات
۸۹	نتیجه
۹۳	ضمائم
۹۳	ضمیمه ۱ - قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات
	ضمیمه ۲ - قانون آزادی اطلاعات ایالات متحده امریکا
۱۰۲	منابع و مآخذ

مقدمه

در زمان معاصر مراکز علمی، بازرگانان و حکومت‌ها به این حقیقت واقف شده‌اند که «اطلاعات» یکی از مهم‌ترین منابع قدرت و ثروت محسوب می‌شود و مبارزه برای کنترل اطلاعات از سوی دارندگان آن و کسب اطلاعات از سوی دیگران پایان‌ناپذیر به نظر می‌رسد.

وظیفه‌ی جامعه‌ی تحقیقاتی علمی در این زمان، بررسی استدلال این دو طرف و پیش‌بینی راهکارهای مناسب برای حفظ حقوق طرفین است.

حقیقت این است که بخش بزرگی اطلاعات در دنیای امروز، توسط دولت‌ها تولید و کنترل می‌شود؛ دولت‌ها از سویی از منابع انسانی بسیار برخوردارند و از سوی دیگر در مقایسه با بخش خصوصی از منابع مالی گسترده‌تری بهره‌مندند.

اطلاعات تولید شده و در نتیجه تحت کنترل دولت برای پیشرفت تحقیقات خصوصی می‌توانند بسیار مفید و حتی لازم باشند.

از طرف دیگر در جوامع دموکراتیک، مقامات و مسئولان دولتی نمایندگان مردم در اداره‌ی امور اجتماع هستند و بنابراین تصمیم‌گیری‌های این مقامات و عملکرد سازمان‌های تحت نظارت آنان عملاً به نیابت از مردم صورت می‌گیرد.

افراد جامعه دارای این حق - و حتی می‌توان گفت وظیفه - هستند تا با اطلاع از تصمیمات منتخبین خود از برنامه‌های آنان مطلع شده و سپس با پیگیری

نحوه‌ی اجرای

تصمیمات و مسئولیت‌ها بر عملکرد نمایندگان / مقامات دولتی خود نظارت کند؛ این پیگیری منجر به اداره‌ی بهتر و کارآمدتر جامعه توسط دولت خواهد شد؛ مسئولان با آگاهی از امکان بررسی تصمیمات و فعالیت‌های خود توسط مردم، دقت بیشتری خواهند کرد و کارمندان مؤسسات دولتی نیز در انجام وظایف خود نهایت تلاش خود را به کار خواهند بست؛ این کارمندان می‌دانند در صورت تخلف مقام مسئول سازمان برای حفظ رضایت جامعه، از خطای آنان چشم نخواهد پوشید.

تمایل به حفظ اطلاعات دولتی و محرمانه تلقی نمودن آن‌ها، عموماً در مقامات حکومتی وجود دارد و در نتیجه نیاز به ساز و کاری قانونی برای اجبار دولت به افشای اطلاعات، نیازی بدیهی است.

اما، از سوی دیگر، نباید فراموش کرد که افشای کامل تمامی اطلاعات موجود در سازمان‌های دولتی گاه می‌تواند به امنیت کشور لطمه بزند، موجب نقض حریم خصوصی افراد دیگر شود، به نتیجه رسیدن تحقیقات دولتی را به خطر بیاندازد یا به منافع اقتصادی مشروع افراد ثالث لطمه وارد کند.

بنابراین در کنار نیاز به قانونی برای اجبار دولت به افشای اطلاعات، باید حدود این افشا در قانون معین گردد تا ارائه‌ی اطلاعات نتیجه‌ی منفی به همراه نداشته باشند.

با توجه به تازگی بحث حق آزادی اطلاعات در ایران، متأسفانه منابع مناسبی در دسترس پژوهشگران نیست، البته در چند سال گذشته و با آغاز بررسی‌های مجلس شورای اسلامی جهت تدوین مقررات ناظر بر در اختیار گذاشتن اطلاعات موجود در سازمان‌های عمومی و تصویب قانون «انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات» در سال ۱۳۸۸ چند رساله و کتاب به زبان فارسی تألیف شده‌اند.

اما این بحث در کشورهای دیگر (مانند سوئد، امریکا، انگلستان و...) سابقه‌ی طولانی دارد، موضوع پایان نامه‌ی حاضر نیز حقوق کشور ایالات متحده‌ی امریکا به عنوان اولین کشوری که در میان کشورهای دارای نظام حقوقی کامن‌لا، با تصویب قانون «آزادی اطلاعات» افشای اطلاعات را نظام‌مند نموده، انتخاب شده تا سابقه‌ی اجرایی این حق و چالش‌ها و راهکارهای حقوقی آن کشور به عنوان منبع پژوهشی در اختیار علاقمندان قرار گیرد.

در مورد حقوق امریکا تلاش گردیده که تحولات قانونی آن با آخرین اصلاحات مورد بررسی قرار گیرد، اگرچه تهیه منابع کامل یا قابل دسترسی خصوصاً در مورد تحولات متأخر ممکن نبوده و لذا از منابع مربوطه‌ی موجود به عنوان اساس اصلاحات جدید استفاده شده است.

منابع اصلی تحقیق حاضر کتب، مقالات و کتابچه‌های راهنمای سازمان‌های فدرال امریکا بوده و لذا استفاده از منابع داخلی با توجه به موضوع تحقیق و تطبیقی نبودن آن در متن اصلی به ندرت صورت گرفته است.

روش تحقیق در پایان نامه‌ی حاضر، روش کتابخانه‌ای بوده و سعی شده از طریق توصیف و تحلیل اسناد حقوقی و بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای به معرفی حق آزادی اطلاعات در کشور امریکا و تأثیر این حق بر حقوق مالکیت فکری پرداخته شود.

در آغاز تحقیق با سؤالات اصلی متعددی مواجه گردیدم که این سؤالات اساس تحقیق حاضر را تشکیل می‌دهند:

– آیا حق آزادی اطلاعات به‌طور کلی و خصوصاً در نظام امریکا از مصادیق حقوق بشر

است یا از مصادیق حقوق شهروندی؟

– آیا حق آزادی اطلاعات، حق مطلق و بدون محدودیتی است یا این حق نیز

مانند بسیاری حقوق دیگر با استثنائاتی روبه‌روست؟

– در تعارضی میان حق آزادی اطلاعات و حقوق مالکیت فکری، کدام یک بر

دیگری ارجحیت دارد؟

این سؤالات خود سؤالات دیگری در پی داشتند:

– آیا حق آزادی اطلاعات، حقی است مستقل یا تابع؟

– آیا این حق نیز با محدودیت مواجه می‌شود، منظور از محدودیت چیست؟

مبانی این محدودیت‌ها کدام‌اند؟ در مقام تردید اصل بر پذیرش محدودیت است

یا خیر؟

– پیش از بررسی چگونگی اولویت این حق بر حقوق مالکیت فکری و یا

بالعکس، آیا این دو اصولاً با یکدیگر متعارض هستند یا خیر؟

با تحقیق اجمالی و اولیه می‌توان فرضیه ذیل را با توجه به سؤالات اصلی

ارائه نمود که البته در متن و نتیجه‌ی پایان نامه به ارزیابی این فرض خواهیم

پرداخت:

حق آزادی اطلاعات به عنوان مصداقی از حقوق بشر در صورت تعارض با

حقوق مالکیت فکری از اولویت برخوردار است.

این پایان نامه در چهار فصل به نگارش درآمده است:

– فصل اول حاوی کلیات حق اطلاعات در امریکا با توجه به اهمیت و جایگاه

این حق است و دلیل عدم نام‌گذاری این فصل به «کلیات» این است که

بخش‌هایی از کلیات بحث

حق آزادی اطلاعات در این فصل و به ضرورت مورد استفاده قرار گرفته است؛

– در فصل دوم به نحوه‌ی کسب اطلاعات و هزینه‌های آن پرداخته شده است؛

– فصل سوم اطلاعات خارج از شمول این قانون و مرجع تشخیص این اطلاعات و قطعی بودن نظر مرجع را بررسی می‌کند، و

– در فصل چهارم تلاش گردیده نحوه‌ی ارتباط حق آزادی اطلاعات با حقوق مالکیت فکری بررسی شود.

ضمناً باید تأکید نمایم که از آنجا که عنوان مصوب بررسی تطبیقی قانون دو

کشور ایالات متحده امریکا و جمهوری اسلامی ایران نبوده، صرفاً به قانون

ایران در زیرنویس‌ها در این پایان‌نامه پرداخته شده است.

فصل اول

مفهوم، اهمیت و جایگاه

آزادی اطلاعات در آمریکا

پیش درآمد

حق آزادی اطلاعات در مقایسه با دیگر مصادیق حقوق بشر از قدمت کمتری برخوردار است و عنوان انتخاب شده برای این حق، خود موجب برداشت نادرست از مفهوم آن می‌گردد؛ این حق به معنای برخورداری تک تک افراد جامعه از حق کسب اطلاعات موجود در سازمان‌های دولتی است و نه حق انتشار آزاد اطلاعات.

از سوی دیگر باید دانست که حق آزادی اطلاعات، حقی مستقل محسوب می‌شود و اگرچه رابطه‌ی نزدیکی با دیگر حقوق بشر از جمله حق آزادی بیان، حق آزادی عقیده و... دارد، تابع این حقوق نیست.

گام اول در استفاده از این حق، شناخت آن است؛ در این فصل با تعریف مفهوم آزادی اطلاعات و اهمیت این حق به بررسی تاریخیچه‌ی تصویب این قانون در امریکا، اطلاعات موردنظر و سازمان‌های مشمول در قانون آزادی اطلاعات امریکا خواهیم پرداخت.

مبحث اول

مفهوم آزادی اطلاعات و اهمیت آن

گفته شد که حق آزادی اطلاعات، از مضامین تقریباً جدید حقوق بشر است و در عین حال رابطه‌ی تنگاتنگی با دیگر حقوق و آزادی‌ها دارد.

پیش از تعریقی «حق آزادی اطلاعات» در جهت شناخت این حق، مفهوم و قلمرو آن، محدودیت‌های ناظر بر آن و همچنین تمییز این حق از دیگر حقوق و بررسی امکان تقدم

حق آزادی اطلاعات بر دیگر حقوق ابتدا باید به مفاهیم آزادی، حق، حقوق بشر و حقوق

شهروندی بپردازیم.

گفتار اول - تعاریف

بند اول - آزادی

در بدو امر، «آزادی» دو معنا را به ذهن متبادر می‌کند:^۱

در معنای اول، آزادی به معنای عدم تقید به هر گونه جبر و فشار مادی، روانی و اخلاقی است؛ آزادی به‌طور ساده عبارت از نبودن مانع است.

در معنای دوم، آزادی به معنای داشتن «حق» یا توانایی انجام کاری است و آزاد معادل «قانونی» یا «مجاز» خواهد بود.

آزادی در معنای اول و متفاوت با حق، امتیازی بدون سبب، نامتعین و بدون قید و شرط است.^۲

به عبارت دیگر آزادی قدرت براندیشیدن و یا انجام عمل توسط فرد براساس اراده و خواست اوست.^۳

---

1 . 208 ص | 1384 اول، چاپ میزان، نشر تهران، اساسی، آزادی‌های و بشر حقوق هاشمی، سیدمحمد -

2 . 28 ص | 1387 اول، چاپ دادگستر، نشر تهران، اطلاعات، آزادی انصاری، باقر -

3 . نظری مباحث بر درآمدی: یکم دفتر معاصر، جهان در بشر حقوق فاطمی، سید قاری محمد سید -

57 ص تهران، 1388 دوم، ویرایش دانش، شهر منابع؛ و قلمرو مفاهیم، مبانی،

بند دوم - حق

حق (حقوق به صورت جمع) دارای معانی متعددی است؛ اما آنچه در این بحث

باید

موردتوجه قرار گیرد، دو معنای ذیل است:

در معنای اول مجموعه قواعدی است که بر اشخاص از این جهت که در اجتماع هستند، حکومت می‌کند.

در معنای دوم برای تنظیم روابط مردم و حفظ نظم در اجتماع، افراد را در برابر دیگران از امتیازات و توانایی‌هایی برخوردار می‌کند؛⁴ در این معنا حق همیشه با تکلیف

همراه است. در این مفهوم حق، در چهار دسته قرار می‌گیرد:⁵

- حق - مطالبه:

ماهیت این نوع حق، مطالبه است، و چون در حقیقت ادعای بر غیر هستند، وظیفه‌ی غیر در انجام و اجرای این گونه حق‌ها نمایان می‌شود و لازمه‌ی حق وجود وظیفه‌ای برعهده‌ی طرف مقابل است مانند حق مطالبه طلب از مدیون؛

- حق - آزادی یا حق - امتیاز:

معنای این حق، معافیت قانونی از یک تکلیف بالقوه است، یعنی به موجب قانون، فرد محق از امتیازی برخوردار می‌شود که او را از تعهد خاصی رها می‌سازد و آن وظیفه برعهده‌ی ذی‌حق قرار نمی‌گیرد مانند حق عدم شهادت علیه همسر در حقوق امریکا؛

چاپسی‌ام، انتشار، سهامی شرکت تهران، ایران، حقوقی نظام در مطالعه و حقوق علم مقدمه‌ی کاتوزیان، ناصر -⁴
13. ص 1381

تئوری مباحث بر درآمدی یکم، دفتر معاصر، جهان در بشر حقوق فاطمی، سید قاری محمد سید -⁵
. 29-31 ص منابع؛ و قلمرو مفاهیم، مبانی،

- حق - قدرت:

در این معنا، فرد ذی‌حق می‌تواند با اعمال حق خود حتی بر حق افراد دیگر
تأثیر

بگذارد مانند حق افراد بر وصیت تملیکی که با اعمال آن، دیگر وراثت از حق

بالقوهی تملیک مال موضوع وصیت محروم می‌شوند؛

- حق - مصونیت:

در این معنا، به موجب قانون ذی‌حق در صورت اعمال آن در برابر اعتراض دیگران مورد حمایت قرار گرفته و اشخاص ثالث نمی‌توانند مانع یا معترض به وی گردند مانند حق کارگران در پیوستن به اتحادیه‌های کارگری که کارفرما نمی‌تواند مانع آنان شود.

حق به‌طور کلی امتیاز مبتنی به سبب خاص با معنای متعین بوده که برخورداری از آن مشروط و مقید است.⁶

بند سوم - حقوق بشر

حقوق بشر عبارت از مجموعه‌ی امتیازات متعلق به افرادست که افراد به اعتبار انسان بودن و در روابط خود با دیگران افراد جامعه و با قدرت حاکم، با تضمینات و حمایت‌های لازم، از آن برخوردار هستند.⁷

دارندگان این حقوق تمامی افراد جامعه‌ی بشری بوده و ملیت و تابعیت و یا محل سکونت افراد، در برخورداری یا عدم برخورداری آنان از این حقوق

---

28. ص اطلاعات، آزادی انصاری، باقر - ⁶

12. ص اساسی، آزادی‌های و بشر حقوق هاشمی، سیدمحمد - ⁷